

KELTAINEN KIRJASTO

W. G. SEBALD

ILMASOTA

ja kirjallisuus

KELTAINEN KIRJASTO

W. G. SEBALD:

Austerlitz (2001, suom. 2002)

Vieraalla maalla (1992, suom. 2004)

Saturnuksen renkaat (1995, suom. 2010)

Huimaus (1990, suom. 2011)

Ilmasota ja kirjallisuus (1999, suom. 2014)

W. G. SEBALD

Ilmasota ja kirjallisuus

Suomentanut
OILI SUOMINEN

KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ TAMMI
HELSINKI

Teoksessa on sitaatteja seuraavista julkaistuista suomennoksista:
Hermann Kasack: ”Kaupunki virran takana” (WSOY 1952),
suom. Kristiina Kivivuori.

Heinrich Böll: ”Enkeli oli vaiti” (Otava 1993), suom. Markku Mannila.
Alfred Andersch: ”Unelma Sansibarista” (Otava 1993),
suom. Pekka Mattila.

Alfred Andersch: ”Punatukkainen” (Otava 1962),
suom. Kristiina Kivivuori.

Englanninkieliset sitaatit suomentanut Kersti Juva.

Saksankielinen alkuteos *Luftkrieg und Literatur* ilmestyi 1999.

LUFTKRIEG UND LITERATUR

Copyright © 2001, The Estate of W. G. Sebald

All rights reserved.

Suomenkielinen laitos © Kustannusosakeyhtiö Tammi 2014

Painettu EU:ssa

ISBN 978-951-31-7128-5

Johdannoksi

Zürichissä loppusyksyllä 1997 pitämiäni luentoja, joiden teemana oli ”Ilmasota ja kirjallisuus”, on tässä julkaisussa hieman muutettu alkuperäisestä muodostaan. Luennoista ensimmäinen perustui Carl Seeligin kuvaukseen retkestä, jonka hän teki keskikesällä 1943 mielisairaalassa potilaana olleen kirjailija Robert Walserin kanssa juuri sinä päivänä, jota seuraavana yönä Hampurin kaupunki tuhoutui pommitusten aiheuttamassa tulipalossa. Seelig ei muisteluksessaan mainitse sanallakaan tätä yhteensattumaa, ja lukiessani oivalsin, minkälaisesta perspektiivistä minä katselin noiden vuosien kauhistuttavia tapahtumia. Olen syntynyt toukokuussa 1944 pienessä kylässä Allgäun alpeilla, joten minulla ei ole juuri minkäänlaista kosketuskohtaa Saksan valtakunnassa tuolloin tapahtuneeseen katastrofiin. Luennossani esitin pitkäköjöjä sitaatteja omista kirjoituksistani – tarkoitushan oli pitää kirjallisuuden alaan kuuluva luentosarja – ja yritin siten tehdä selväksi, että katastrofi kuitenkin on jättänyt jälkensä myös minun muistiini. Mutta tähän käsillä olevaan

teokseen eivät laajat oman tekstin lainaukset kuulu. Vain osan ensimmäisestä luennosta olen ottanut loppusanoihin, joissa muutoin käsittelen Zürichin-luentojen herättämiä reaktioita ja luentosarjan jälkeen saamiani kirjeitä. Monet kirjeet ja kannanotot olivat hiukan oudonlaisia. Mutta juuri kotiosoitteeseeni tulleissa hyvinkin erilaisissa kirjeissä ja kirjoituksissa ilmennyt vajavaisuus ja ahdistuneisuus osoitti, että miljoonien ihmisten viimeisinä sota-vuosina kokemaa ainutkertaista kansallista nöyryytystä ei ollut koskaan ennen puettu sanoiksi eivätkä sen läpikäyneet ihmiset olleet sen paremmin puhuneet asiasta keskenään kuin kertoneet siitä nuoremmilleenkaan. On usein valiteltu, että Saksan kirjallisuudesta yhä puuttuu suuri epos, joka kertoisi sodanaikaisista ja sodanjälkeisistä vuosista. Tämä (tavallaan hyvinkin ymmärrettävä) kyvyttömyys tuhon käsittelemiseen on yhteydessä siihen seikkaan, että meidän järjestysvimmaisten saksalaisten päässä oli syntynyt vahva vääjäämättömän sattumanvaraisuuden käsite. Vaikka Saksassa on ankarasti pyritty ”menneisyydenhallintaan” (*Vergangenheitsbewältigung*), kuten sanonta kuuluu, minusta kuitenkin näyttää siltä, että me saksalaiset olemme nykyisin erittäin huonosti perillä historiasta ja omista traditioistamme. Meillä ei esiinny sellaista intohimoista kiinnostusta kansamme varhaisempiin elämänmuotoihin ja oman sivilisaatiomme erityispiirteisiin kuin on havaittavissa vaikkapa Isossa-Britanniassa. Ja kun käännämme katseemme taaksepäin, eritoten vuosiin 1930–1950, katsomme aina samalla kohti ja ohitse. Saksalaisten kirjailijoiden sodanjälkeisinä

vuosina kirjoittamille teoksille onkin usein ominaista puolittainen tai vääränlainen tietoisuus, jonka he kehittivät tukemaan kirjailijoiden erittäin hankalaa asemaa silloisessa, moraalisen luottamuksensa lähes täysin menettäneessä yhteiskunnassa. Suurimmalle osalle niistä kirjailijoista, jotka olivat jääneet Kolmanteen valtakuntaan, oli vuoden 1945 jälkeen tärkeämpää määrittää uudelleen oma minäkuvansa kuin ryhtyä kuvaamaan ympäröivää todellisuutta. Malliesimerkki siitä, millaisia huonoja seuraamuksia tästä oli kirjallisuudelle, on tapaus Alfred Andersch. Siksi tähän teokseen on ilmasotaa ja kirjallisuutta käsittelevien luentojen jatkoksi liitetty Anderschista kirjoittamani essee, joka ilmestyi muutama vuosi sitten Lettressä. Sain siitä tuolloin ankariakin nuhteita lukijoilta, jotka eivät mitenkään tahtoneet tajuta, että oppositioasenne ja valpas äly, jotka epäilemättä olivat ominaisia Anderschille, saattoivat tuolloin, ilmeisen vääjäämättä valtapiiriään laajentavan fasistihallinnon kaudella, hyvinkin johtaa ainakin jossain määrin tietoiseen sopeutumiskäytökseen, minkä vuoksi Anderschin kaltainen julkisuuden henkilö joutui sitten myöhemmin korjailemaan ansioluetteloaan muun muassa jättämällä tiettyjä asioita mainitsematta. Olenkin sitä mieltä, että saksalaisten kirjailijoiden into korjailla jälkikäteen sitä mielikuvaa, jonka he halusivat antaa itsestään jälkipolville, on osaltaan syy siihen, että kokonainen saksalaiskirjailijoiden sukupolvi oli kykenemätön kuvaamaan näkemäänsä ja kokemaansa ja säilömään sitä kansakunnan muistiin.

Ilmasota ja kirjallisuus

Zürichissä pidetty luentosarja

Eliminaatiokikka on jokaisen ekspertin torjuntarefleksi.

– STANISLAV LEM, *Opowiadania wybrane*
(IMAGINAARINEN SUURE)

I

On vaikea saada edes puolinaista käsitystä tuhosta, joka kohtasi Saksan kaupunkeja toisen maailmansodan viimeisinä vuosina, ja vielä vaikeampi kuvitella mielessään, millaisia kauhuja tuho toi tullessaan. Liittoutuneiden Strategic Bombing Surveysta, Saksan liittotasavallan tilastokeskuksen tiedoista ja muista virallisista lähteistä käy tosin ilmi, että yksinomaan Royal Air Force teki 400 000 lentoa ja pudotti vihollisen alueelle miljoona tonnia pommeja, että niistä kaikkiaan 131 kaupungista, joita pommitettiin joko vain kerran tai useaan otteeseen, monet hävitettiin lähes maan tasalle, että ilmasodan uhriksi joutui Saksassa noin 600 000 siviilihenkilöä, että pommituksissa tuhoutui kolme ja puoli miljoonaa asuntoa, että sodan päättyessä kodittomana oli seitsemän ja puoli miljoonaa ihmistä, että kivimurskaa oli jokaista Kölnin asukasta kohti 31,4 kuutiometriä ja jokaista Dresdenin asukasta kohti 42,8 kuutiometriä – mutta silti emme tiedä, mitä se kaikki todellisuudessa tarkoitti.¹ Tästä

historiassa ennenkokemattomasta hävitystyöstä on uudelleen järjestäytyneen Saksan kansan aikakirjoissa vain epämääräisiä yleistyksiä, siitä ei tunnu jääneen kipupisteitä saksalaisten kollektiiviseen tietoisuuteen, sen kokeneet eivät ole juuri edes maininneet sitä tutkaillessaan omaa menneisyyttään, sillä ei ole ollut mainittavaa osuutta keskusteltaessa maamme henkisestä tilasta, sille ei ole koskaan annettu yleisesti ymmärrettävää tulkintaa, kuten Alexander Kluge myöhemmin totesi² – varsin paradoksaalista, kun ottaa huomioon, miten monet ihmiset joutuivat päivästä päivään, kuukaudesta kuukauteen, vuodesta vuoteen kokemaan pommitukset ja miten pitkään he vielä sodan jälkeisinä vuosina saivat tuta niiden konkreettiset seuraukset, joiden olisi luullut tukahduttaneen kaikenlaiset myönteiset tunteet ja kokemukset. Vaikka ihmiset ryh-

tyivät jokaisen ilmahyökkäyksen jälkeen aivan uskottomalla tarmolla rakentamaan elämälleen edes jotakuinkin toimivia puitteita, niin esimerkiksi Pforzheimin kaupungissa, jonka 60 000 asukkaasta melkein kolmannes kuoli helmikuun 23. päivän vastaisena yönä 1945, saattoi jopa vielä vuoden 1950 jälkeen nähdä rauniokasoille pystytettyjä puuristejä, ja varmaan myös Saksan kaupungeissa leyhähtelivät samanlaiset hirveät hajut kuin ne, joiden Janet Flanner kertoo maaliskuussa 1947 nousseen ensimmäisten lämpimien kevätpäivien aikana Varsovan kellarien raunioista.³ Se löyhkä ei ilmeisestikään herättänyt minkäänlaista aistimusta kotiseudullaan sinnittelevien henkiinjääneiden mielissä. Ihmiset kulkivat ”raunioituneilla kaduilla aivan kuin mitään ei olisi tapahtunutkaan ja [– –] kuin kaupunki olisi aina ollut sellainen kuin se nyt oli”, kuten Alfred Döblin kirjoittaa Etelä-Saksasta vuoden 1945 lopussa.⁴ Tämän apatian käänttöpuoli oli uuden alun julistus, kyselemätön sankaruus, jonka siivittämänä ryhdyttiin viivyttelämättä luomaan uutta järjestystä ja raivaamaan raunioita. Wormsin kaupungin historiaa vuosina 1945–1955 käsittelevässä pienessä kirjasessa kerrotaan: ”Sodan loputtua tarvittiin rehellisiä miehiä, vilpittömiä niin mieleltään kuin päämääriltäänkin. Yhteisvoimin jatkettiin sitten vuosikaudet jälleenrakennuksen eturintamassa.”⁵ Historian on kirjoittanut Willi Ruppert kaupunginhallituksen toimeksiannosta, ja tekstin lomassa on lukuisia valokuvia, muun muassa oheen painetut kuvat Kämme-

Kämmererstraße: Kein Haus überstand das Inferno

Schöner und breiter erstand sie wieder

rerstraßesta*. Niissä näkyvää täydellistä tuhoa ei pidetäkään kollektiivisen harhan kauhistuttavana päätöksenä

*Kaikki Kämmererstraßen talot tuhoutuivat. – Katu nousi entistä ehompana.

FRANKFURT - GESTERN + HEUTE

vaan ikään kuin menestyksellisen jälleenrakennuksen alkuna. Robert Thomas, joka oli huhtikuussa 1945 keskustellut IG Farben -yhtiön johtajien kanssa Frankfurtissa,

kertoo hämmästelleensä, kun saksalaiset tavalla, jossa oudosti yhdistyivät itsesäälin, nöyristelevän puolustelun, loukatun syyttömyyden ja uhman sävyt, ilmoittivat rakentavansa kotimaansa ”entistäkin suuremmaksi ja mahattavamaksi”⁶ – missä he sitten kyllä onnistuivatkin, kuten on helppo huomata kun katselee postikortteja, joita turistit nykyään ostavat Frankfurtin lehtikioskeista lähettääkseen niitä ”Mainin metropolista” kaikkialle maailmaan. Saksan jo legendaarinen ja tavallaan tosiaan ihailtava jälleenrakennus – joka ikään kuin täydensi vihollisen aiheuttamat tuhot vaiheittain etenevällä oman historian likvidoinnilla – vaati kansalta sekä valtavan työsuorituksen että loi uuden, kasvottoman todellisuuden ja esti siten muistamasta menneitä, suuntasi saksalaisten katseen yksinomaan tulevaisuuteen ja velvoitti vaikenemaan kaikesta, mitä oli jouduttu kokemaan. Saksalaisten silminnäkijöiden kuvauksia tuosta tuskin sukupolven takaisesta ajasta on niin niukasti, että Hans Magnus Enzensbergerin vuonna 1990 ilmestyneessä reportaasikirjassa *Europa in Trümmern* on pelkästään ulkomaalaisten journalistien ja kirjailijoiden kirjoituksia, joista ei Saksassa siihen mennessä juuri ollut kuultukaan, kuvaavaa kyllä. Teoksen harvojen alun perin saksankielisten raporttien kirjoittajat ovat aiemmin maanpaossa olleita tai muita sivullisia, kuten Max Frisch. Kotimaahan jääneet, esimerkiksi Walter von Molo ja Thomas Mannia vastaan intoillut Frank Thiess, toivat mielellään esille että he olivat hädän hetkellä jääneet kotimaahan, kun taas eräät muut istuivat aitiopaikoillaan Amerikassa,

mutta ei heillä ollut mitään sanottavaa ilmapommitusten toteutuksesta eikä tuloksesta, ilmeisesti siksi että he pelkäsivät joutuvansa miehitysvaltojen epäsuosioon, jos kuvaisivat todellisuutta sellaisena kuin se oli. Vastoin yleistä käsitystä ei tätä aikalaishistoriaan jäänyttä puutetta korjannut myöskään sodanjälkeinen uusi kirjallisuus, *Nachkriegsliteratur*, jota alettiin tietoisesti kehittää vuoden 1947 jälkeen ja jonka olisi voinut odottaa jollain lailla selvittävän todellista tilannetta. Niinsanotun sisäisen emigraation vanhempi kaarti keskittyi etupäässä luomaan uutta kuvaa itsestään ja – kuten Enzensberger huomauttaa – vannomaan vapauden ja länsimaisen humanistisen perinnön nimeen loputtoman sekavissa ja ylen abstrakteissa puheenvuoroissaan⁷, kun taas juuri sodasta palannut nuorempi kirjailijasukupolvi oli niin kovin keskittynyt omien sotakokemustensa selvittelyyn, usein ylittunteellisesti ja itsesäällissä piehtaroiden, ettei heillä tuntunut olevan silmää kauheuksille, jotka olivat kaikkialla selvästi nähtävissä. Jopa tässä yhteydessä usein mainittu rauniokirjallisuus, *Trümmerliteratur*, jonka nimellinen päämäärä oli kuvata todellisuutta lahjomattoman totuudenmukaisesti ja jossa Heinrich Böllin mukaan oli ennen muuta kyse siitä, ”minkä me [– –] sodasta palatessamme kohtasimme”⁸, on tarkemmin katsoen hyväksynyt yksityisen ja yhteisen muistinmenetyksen ja pyrkii ilmeisestikin itsesensuurin ohjailemana vain sumentamaan kuvaa maailmasta, josta ei enää millään saanut selvää käsitystä. Saksan todellista tilannetta, eli sitä materiaalista ja moraalista tuhoa joka vallitsi koko

maassa, ei saanut kuvata – sellainen sopimus oli tehty vähin äänin ja se koski kaikkia yhtäläisesti. Tuhon loppunäytöksen oli joutunut kokemaan suurin osa Saksan väestöstä, ja sen synkimmistä vaiheista tuli näin ollen jonkinlainen tabu, häpeällinen perhesalaisuus, jota ei ehkä sopinut tunnustaa edes itselleen. Kaikista 40-luvun lopussa kirjoitetuista kirjoista oikeastaan vain Heinrich Böllin romaani *Enkeli oli vaiti*⁹ välittää edes likimain todellisen käsityksen syvästä kauhusta, joka tuohon aikaan uhkasi vallata jokaisen joka todella katsoi ympärilleen raunioiden keskellä. Kirjaa lukiessaan ymmärtää heti oikein hyvin, että tätä ilmeisestikin parantumattoman raskasmielisyyden leimaamaa kertomusta ei ollut kohtuullista tarjota silloiselle lukijakunnalle, kuten sekä kustantamo että kaiketi myös Böll itse arvelivat, ja että se siksi julkaistiinkin vasta 1992, melkein viisikymmentä vuotta myöhässä. Seitsemästoista luku, jossa kuvaillaan rouva Gompertzin kuolinkamppailua, onkin todella niin järkyttävä kuvaus Jumalan poissaolosta, että sitä on nykyisinkin vaikea lukea. Tumma, tahmeana hyytyvä veri, joka näillä sivuilla valuu ja pulpahtelee kuolevan suusta, leviää hänen rinnalleen, värjää lakanat, läiskähtää lattialle ja muodostaa nopeasti laajenevan lammikon, tämä mustetta muistuttava ja Böllin mukaan erikoisen mustanpuhuva veri on vertauskuva elämänhalun sammuttavasta hengen velttoudesta, *acedia cordis*, siitä valjusta, parantumattomasta masennuksesta, jonka oikeastaan olisi pitänyt vaivata saksalaisia kaiken heidän kokemansa jälkeen. Heinrich Böllin lisäksi vain muutama muu kirjailija –

Hermann Kasack, Hans Erich Nossack, Arno Schmidt ja Peter de Mendelssohn – on uskaltanut puuttua tabuun, joka oli langetettu aineellisen ja henkisen tuhon ylle, ja heistäkin useimmat pikemminkin kyseenalaisella tavalla, kuten tuonnempana käy ilmi. Ja vaikka sota- ja kotiseutuhistorioitsijat sitten myöhemmin vuosina alkoivatkin dokumentoida Saksan kaupunkien hävitystä, ei mikään muuta sitä tosiasiaa, että nämä kauhistuttavat kuvat eivät oikeastaan koskaan ole tulleet täysin osaksi kansallista tietoisuuttamme. Nuo tutkimuskohteeseensa usein omituisen kylmästi suhtautuvat dokumenttikoelmat ilmestyivät yleensä jotakuinkin oudoissa yhteyksissä – esimerkiksi Hans Brunswigin teoksen *Feuersturm über Hamburg* kustansi 1978 stuttgartilainen Motorbuch Verlag – ja niiden tarkoitus oli ennen muuta tervehdyttää, poistaa normaaliymmärryksen ylittävää tietoa, ei niinkään auttaa ymmärtämään sitä outoa omatekoista tunnottomuuden tilaa, jonka turvin ihmisyyhteisö ilmeisestikin oli selviytynyt hävityssodasta ilman mainittavia psyykkisiä vaurioita. Saksan kansakunnan sielu ei ole pahemmin vaurioitunut, mistä voi päätellä, että uusi Liittotasavalta jätti ennen syntyään koetut asiat täydellisesti toimivan torjuntamekanismin hoidettaviksi, joten se saattoi tosin faktisesti tunnustaa syntyneensä absoluuttisesta nöyryytyksestä mutta samalla pyyhkiä koko nöyryytyksen tunnerekisteristään tai suorastaan lisätä sen mainetkojen listaan, luetteloon siitä, mistä kaikesta olikaan selviydytty kaikella kunnialla ja ilman merkkejä sisäisestä heikkoudesta. Enzensberger huomauttaa, ettei

”saksalaisten selittämätöntä energiaa” voi ymmärtää, ”jos ei pysty hyväksymään sitä ajatusta, että he ovat kohottaneet puutteensa hyveeksi. Tunteettomuus oli heidän menestyksensä edellytys”, hän kirjoittaa.¹⁰ Saksan talousihmeen perustanahan eivät olleet vain Marshall-avun suunnattomat rahasummat, kylmän sodan alkaminen ja pommituslaivueiden raa’an tehokkaasti hoitama vanhentuneiden teollisuuslaitosten romutus vaan myös totalitaarisessa yhteiskunnassa opittu kyselemätön työmoraali, tiukalle joutuneen talouselämän logistinen improvisaatiokyky, kokemuksen kautta hankittu taito käyttää niinsanottua vierastyövoimaa – ja myös se että lopultakin vain harvojen kaipaama historian painolasti katosi liekkien loimuun, kun vuosien 1942–1945 tulipaloissa tuhoutuivat satavuotiset asuin- ja liiketalot Nürnbergissä ja Kölnissä, Frankfurtissa, Aachenissa, Braunschweigissa ja Würzburgissa. Talousihmeen syntyhistoriassa nämä olivat ne tekijät, joiden vaikutus on jotakuinkin selvillä. Mutta kehityksen katalysaattorina toimi muuan täysin aineeton tekijä: se edelleen ehtymätön psyykkisen energian virta, jonka lähde ovat valtiomme perustuksiin muuratut ihmisruumiit, tuo kaikkien tarkoin varjelema salaisuus, joka sodanjälkeisinä vuosina sitoi ja yhä sitoo saksalaiset yhteen lujemmin kuin voisi sitoa mikään myönteinen päämäärä, vaikkapa demokratian toteutuminen. Ehkei ole aivan väärin muistuttaa näistä asioista nyt, kun jo kahdesti epäonnistunut yleiseurooppalainen hanke siirtyy uuteen vaiheeseen ja D-markan vaikutusalue on jotakuinkin tarkalleen yhtä laaja kuin Wehr-

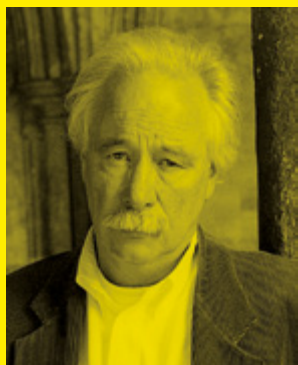
machtin vuonna 1941 miehittämä alue – historialla kun on taipumus toistaa itseään.

Royal Air Forcen piirissä oli ryhmittymiä, jotka vuodesta 1940 alkaen kannattivat rajoittamatonta ilmasotaa, jota sitten helmikuussa 1942 alettiin käydä ja joka kulutti suunnattomien määrin niin ihmishenkiä kuin puolustus-taloudellisia resursseja. Kysymystä siitä, oliko tällaiselle sodankäynnille olemassa edes jonkinlainen strateginen tai moraalinen oikeutus, ei tietääkseni milloinkaan pohdittu Saksassa julkisesti vuoden 1945 jälkeisinä vuosikymmeninä, mikä lienee johtunut ennen kaikkea siitä, että kansa, joka oli keskitysleireissä kiduttanut ja tappanut miljoonia ihmisiä, ei mitenkään voinut vaatia liittoutuneita selvittämään, millainen sotilaspoliittinen logiikka oli johtanut Saksan kaupunkien hävitykseen. Eikä ole mahdotonta sekään, että – kuten Hans Erich Nossackin raportissa Hampurin tuhosta annetaan ymmärtää – monet ilmahyökkäysten uhreista, niin voimatonta ja katkeraa vihaa kuin he tunsivatkin pommitusten ilmeistä mielettömyyttä kohtaan, kuitenkin samalla pitivät valtavia tulimyrskyjä oikeutettuna rangaistuksena tai suorastaan jonkin korkeamman voiman kostona, jota vastaan ei sopinut hangoitella. Lukuun ottamatta kansallissosialistisen lehdistön ja Valtakunnanradion uutisia, joissa aina puhuttiin samaan sävyyn sadistisista terrorihyökkäyksistä ja barbaarisista ilmagangstereista, ei Saksassa liene juuri kuulunut valituksia liittoutuneiden vuosia jatkuneesta hävityskampanjasta. Monissa raporteissa mainitaan, että

saksalaiset seurasivat meneillään olevaa katastrofia mykän lumoutuneina. ”Enää ei ollut aika puuttua sellaisiin pikkuasioihin kuin eroon ystävän ja vihollisen välillä”¹¹, kirjoittaa Nossack. Saksalaiset suhtautuivat enimmäkseen passiivisesti kaupunkiensä tuhoamiseen, koska pitivät sitä vääjäämättömänä kohtalona, mutta Britanniassa Saksan kaupunkien hävitys aiheutti alusta alkaen kiihkeitä väitelyjä. Lordi Salisbury ja Chichesterin piispa George Bell korostivat sekä parlamentin ylähuoneessa että julkisuudessa useaan otteeseen ja hyvin painokkaasti, että sodankäyntitapa, jossa hyökkäykset ensi sijassa kohdistuvat siviiliväestöön, ei ole oikeutettu sen paremmin sodan oikeussäännösten kuin moraalinkaan kannalta, ja jopa ylimmässä sodanjohdossa esitettiin ristiriitaisia arvioita tällaisesta uudenaikaisesta sodankäynnistä. Tuhoamissodan arvioissa koko ajan esiintynyt kaksinaisuus kävi entistäkin selvemäksi Saksan ehdottoman antautumisen jälkeen. Kun Englannissa alkoi tulla julkisuuteen selostuksia ja valokuvia aluepommitusten vaikutuksista, kasvoi samalla vastenmielisyyttä sellaista tuhoa kohtaan, jota oli aiheutettu ikään kuin umpimähkään ja ajattelemattomasti. ”Rauhan vuosina”, kirjoittaa Max Hastings, ”olisivat monet poliitikot ja siviilit mieluiten unohtaneet pommitusten osuuden sodassa.”¹² Jälkikäteenkään ei eettistä dilemmaa pystytty selvittämään. Muistelmakirjallisuudessa jatkui ryhmittymien keskinäinen kiistely, ja asialliseen ja tasapuoliseen näkemykseen pyrkivät historioitsijat toisaalta ihailevat valtavan voimainponnistuksen organisointia, toisaalta taas kritisoivat turhaa ja tuomittavaa

toimintaa, joka vastoin parempaa tietoa ja järkeä vietiin armottomasti loppuun saakka. Tämän *area bombing*-strategian syyt löytyvät siitä äärimmäisen tiukasta tilanteesta, missä Britannia oli vuonna 1941. Saksa oli valtansa huipulla, sen sotavoimat olivat vallanneet koko Euroopan mantereen, jatkoivat valloitustaan Afrikassa ja Aasiassa ja eristivät britit saarivaltakuntaan ilman minkäänlaista mahdollisuutta puuttua asioiden kulkuun. Tämän tietäen Churchill kirjoitti lordi Beaverbrookille, että oli vain yksi keino pakottaa Hitler konfrontaatioon: ”*and that is an absolutely devastating exterminating attack by very heavy bombers from this country upon the Nazi homeland*”.¹³ Tuohon aikaan ei tosin ollut minkäänlaisia edellytyksiä viedä läpi moista operaatiota. Ei ollut riittävästi tuotantopohjaa, ei lentokenttiä, ei pommikoneiden miehistön koulutusohjelmia, ei tehokkaita räjähdyspanoksia, ei uusia suunnistuslaitteita eikä juuri minkäänlaista käytännön kokemusta. Tilanteen kaikinainen toivottomuus käy ilmi kummallisista suunnitelmista, joita aivan tosisaan laadittiin 1940-luvun alussa. Suunniteltiin vaikkapa että kylvettäisiin Saksan pelloille teräsnuolia, jotka estäisivät sadonkorjuun, ja Itävallasta karkotettu jääntutkija Max Perutz teki kokeita niinsanotussa Habbakuk-projektissa, jonka tarkoituksena oli rakentaa valtava uppoamaton lentotukialus pykriitistä, jonkinlaisesta tekojäästä. Lähes yhtä mielikuvituksellisia olivat noihin ai-

* Lordi Beaverbrook oli Daily Expressin omistaja ja teollisuusjohtaja, jonka Churchill nimitti hallitukseen vastaamaan lentokoneiden tuotannosta.

W. G. SEBALD syntyi 1944 Wertachissa Saksassa. Hän opiskeli Sveitsissä ja Englannissa ja muutti 1970 pysyvästi Englantiin, missä hän toimi eurooppalaisen kirjallisuuden professorina. Hän sai surmansa auto-onnettomuudessa 2001. Sebaldin teokset ovat saaneet useita palkintoja. Ne ovat vaikeasti luokiteltavia, mutta yleisesti katsotaan, että hän on julkaissut neljä kaunokirjallista kertovaa teosta, yhden runoelman ja neljä esseekokoelmaa.

Ilmasota ja kirjallisuus on kulttikirjailijan pureva esseeteos. Se ruotii Saksan sodanjälkeistä kirjallisuutta, joka unohti sodan ja saksalaisten kärsimät tuhot.

”Useimmat taitavatkin kirjailijat kirjoittavat siitä, mistä voi kirjoittaa. Kaikkein parhaimmat taas kirjoittavat siitä, mistä ei voi. Kuten vaikkapa Ahmatova ja Primo Levi, ja W. G. Sebald.”

THE NEW YORK TIMES

9 789513 1171285

84.2 | www.tammi.fi | ISBN 978-951-31-7128-5

Päällys: Markko Taina

Päällyksen valokuva lentokoneesta: iStockphoto